

МІСЦЕ І ЗНАЧЕННЯ ОДНОСТОРОННІХ ДІЙ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

PLACE AND SIGNIFICANCE OF UNILATERAL ACTIONS IN THE SYSTEM OF CORPORATE RELATIONS

Приходько А.С., юрист

Стаття присвячена дослідженню впливу односторонніх дій на корпоративні правовідносини.

З позиції системного підходу корпоративні правовідносини розглянуто як систему, що утворюється елементами, пов'язаними функціональними зв'язками.

Показано, що система корпоративних правовідносин включає внутрішні та зовнішні елементи, поєднані функціональними зв'язками. Структурні елементи системи наділені функціями вчинення дій, у тому числі односторонніх дій, які є елементами юридичного складу щодо набуття, здійснення, зміни або припинення корпоративних прав. Односторонні дії в системі корпоративних правовідносин є одностороннім волевиявленням суб'єктів цих правовідносин, є правомірними діями, що спрямовані на настання відповідних юридичних наслідків.

З'ясовано, що структура системи корпоративних правовідносин не є сталою, а створюється і функціонує для досягнення цілей – набуття, здійснення, зміни або припинення корпоративних прав. Відмічено, що система корпоративних правовідносин може перебувати як в статичному, так і в динамічному режимах. У статичному режимі права суб'єктів є незмінними (статичними), тобто ця система перебуває в стані закріпленості (корпоративних прав за суб'єктами корпоративних правовідносин). У динамічному режимі відбувається набуття, здійснення, зміна та/або припинення корпоративних прав.

На прикладах проілюстровано, що односторонні дії в системі корпоративних правовідносин виступають як визначальні, оскільки без одностороннього волевиявлення особи не є можливим настання відповідних юридичних наслідків.

Констатовано, що односторонні дії переводять систему корпоративних правовідносин в динамічний режим і є рушійною силою набуття, здійснення, зміни та припинення корпоративних прав суб'єктів цих правовідносин.

Наведена структура системи корпоративних правовідносин, адаптована до товариства з обмеженою відповідальністю.

Ключові слова: корпоративні правовідносини, односторонні дії, система, структурні елементи системи, статичний та динамічний режими системи.

The article is devoted to the study of the impact of unilateral actions on corporate relations.

From the standpoint of the systemic approach, corporate relations are considered as a system formed by elements connected by functional ties.

It is shown that the system of corporate relations includes internal and external elements which are connected by functional ties. The structural elements of the system are endowed with the functions of performing actions, including unilateral actions which are elements of the legal structure for the acquisition, exercise, modification or termination of corporate rights. Unilateral actions in the system of corporate relations are the unilateral expression of the will of the subjects of these legal relations and are lawful actions aimed at bringing about the relevant legal consequences.

It is clarified that the structure of the system of corporate relations is not stable, but is created and functions to achieve the goals of acquiring, exercising, changing or terminating corporate rights. It is noted that the system of corporate relations may be in both static and dynamic modes. In the static mode, the rights of subjects are unchanged (static), i.e., this system is in a state of consolidation (corporate rights for subjects of corporate relations). In the dynamic mode, corporate rights are acquired, exercised, changed and/or terminated.

The article illustrates that unilateral actions in the system of corporate relations are decisive, since without a unilateral expression of a person's will, the relevant legal consequences cannot occur.

It is stated that unilateral actions transform the system of corporate relations into a dynamic mode and are the driving force behind the acquisition, exercise, modification and termination of corporate rights of the subjects of these legal relations.

The article presents the structure of the system of corporate relations adapted to a limited liability company.

Key words: corporate relations, unilateral actions, system, structural elements of the system, static and dynamic modes of the system.

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях вивченню односторонніх дій у корпоративних правовідносинах не приділено достатньої уваги, а особливо – у сенсі їхнього впливу на ці відносини та правових наслідків, які вони спричиняють.

Аналіз останніх досліджень. Питання визначення дій як юридичних фактів розглянуто в працях таких науковців, як В. А. Васильєва, Ю. М. Жорнокуй, Г. В. Кікоть, О. О. Кот, А. В. Коструба, М. Пленюк, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатеева, Є. О. Харитонов, В. Л. Яроцький та ін. Значна увага розгляду правовідносин як системи приділили у своїх наукових працях Г. В. Кікоть, Т. А. Занфірова, М. М. Шумило. Проте ці дослідження здійснені не виключно в рамках цивільних правовідносин. Не знайшли відображення в наукових працях дослідження щодо місця і значення односторонніх дій у системі корпоративних правовідносин, що й обумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є дослідження місця і значення односторонніх дій у системі корпоративних правовідносин, надання правової характеристики одностороннім діям та їхнього впливу на корпоративні правовідносини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Односторонні дії залежать від волі особи, яка має можливість на

законних підставах здійснювати дії, які задовольняють її власній інтерес.

Односторонні дії в цивільних правовідносинах (зокрема, і в корпоративних) розглядаються як односторонні волевиявлення суб'єктів цих правовідносин, як правомірні дії, що спрямовані на створення юридичних наслідків, тобто на виникнення, зміну та припинення цих правовідносин [1, с. 76].

Односторонні дії як особливий вид прав на власні дії можуть бути представлені однією або кількома особами, якщо їх волевиявлення спрямовані на досягнення єдиної мети, тобто на набуття, здійснення, зміну та припинення корпоративних прав.

Вивченню впливу односторонніх дій на корпоративні правовідносини у фаховій літературі приділено недостатньо уваги. Тому вбачається важливим провести дослідження такого впливу, акцентуючи увагу на аналізі наслідків, які вони спричиняють.

Як слушно зазначає М. М. Шумило, питання теорії систем, системного підходу під час вивчення правових явищ залишається одним із найактуальніших проблем сучасної юриспруденції [2, с. 188]. У свою чергу, Т. А. Занфірова акцентує увагу на тому, що правовідносини слід розглядати як систему, що володіє певною структурою та складається із взаємозалежних елементів [3, с. 78–83].

Термін «система» у довідкових виданнях визначається як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь [4, с. 203]. Дослідник систем І. М. Дудник визначає систему як комплекс взаємопов'язаних компонентів та наголошує на значенні зв'язків між компонентами системи, які завжди є суттєвими й органічними. Це означає, що ці зв'язки є виявом внутрішньої функціональної суті складових частин та відображають зміст і цільову спрямованість розвитку системи в цілому [5, с. 9].

Досліджуючи юридичні факти в системі правовідносин Г. В. Кикоть до характеристики системи включає: множинність автономних елементів; їх взаємозв'язок і взаємодію (структуру); інтегративний характер взаємозв'язку і взаємодії цих елементів (процес); зовнішній зв'язок системи із середовищем [6, с. 94].

Зважаючи на ці підходи до визначення поняття системи, можна стверджувати, що структурні елементи і функціональні зв'язки між ними утворюють систему, яка створюється і функціонує для досягнення нею певної цілі (зокрема, у цьому дослідженні – для набуття, здійснення, зміни та припинення корпоративних прав).

Класична структура системи правовідносин, у тому числі корпоративних правовідносин, базується на суб'єкті (основні елементи), змісті (правовий зв'язок, який виникає на підставі суб'єктивних прав та обов'язків суб'єктів), об'єкті (з приводу чого здійснюються дії суб'єктів). З урахуванням зазначеного розглянемо структуру системи корпоративних правовідносин, адаптовану до товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), яка складається із структурних елементів та функціональних зв'язків між ними, представлену на малюнку.

Систему корпоративних правовідносин розглядаємо як систему, що включає внутрішні та зовнішні структурні елементи.

До внутрішніх структурних елементів системи корпоративних правовідносин слід віднести юридичну особу та її учасників як суб'єктів. У свою чергу структурними елементами юридичної особи є загальні збори, наглядова рада (у разі створення) і виконавчий орган.

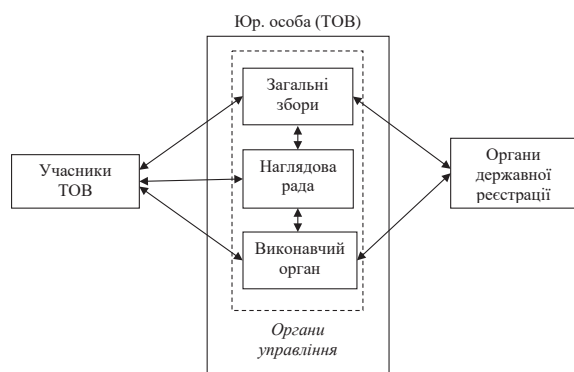

Рис. 1. Загальна структура системи корпоративних правовідносин

До внутрішніх структурних елементів системи корпоративних правовідносин слід віднести юридичну особу та її учасників як суб'єктів. У свою чергу структурними елементами юридичної особи є загальні збори, наглядова рада (у разі створення) і виконавчий орган.

До зовнішніх структурних елементів системи корпоративних правовідносин входять органи державної реєстрації та інші органи державної влади, а для акціонерних товариств – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та депозитарна система.

Отже, система корпоративних правовідносин включає внутрішні та зовнішні структурні елементи поєднані функціональними зв'язками. Структурні елементи наділені

функціями вчинення дій, в тому числі односторонніх дій, які являються елементами юридичного складу щодо набуття, здійснення, зміни або припинення корпоративних прав.

Для визначення місця і значення односторонніх дій в системі корпоративних правовідносин проаналізуємо основні підходи до характеристики корпоративних правовідносин як центрального поняття досліджуваної теми. Зупинимось докладніше на корпоративних правовідносинах які являються суттю названої системи.

У науковій літературі наводяться різні точки зору щодо визначення цього поняття.

Так, одним із поширених та визнаних підходів до визначення корпоративних правовідносин є їх тлумачення як виду цивільних правовідносин та через категорію корпоративних прав. На думку І. В. Спасиво-Фатєєвої корпоративні правовідносини складаються з приводу здійснення корпоративних прав між організацією як юридичною особою та її учасниками, які причетні до неї. Саме між цими суб'єктами існує корпоративних зв'язок [7, с. 66]. Зокрема, такі відносини визначають як вид цивільних правовідносин, що засновані на участі суб'єктів в юридичних особах, суттю яких є корпоративні права та які виникають на підставі певних юридичних фактів [8, с. 12; 9, с. 17–20].

Іншим підходом до визначення корпоративних правовідносин є наголошення не тільки на корпоративних правах, а і на суб'єкті цих відносин – корпорації. Так, під корпоративними відносинами розглядаються відносини, що виникають, змінюються та припиняються внаслідок набуття, реалізації та припинення суб'єктами таких відносин корпоративних прав та обов'язків після створення та в процесі функціонування, припинення корпорації [10, с. 7].

Законодавче визначення корпоративних правовідносин знайшло відображення ЦК України який доповнено статтею 96¹ де в ч. 6 зазначено: «Корпоративними відносинами є відносини між учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) юридичних осіб, у тому числі які виникають між ними до державної реєстрації юридичної особи, а також відносини між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, пайовиками) щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав».

Таким чином, корпоративні правовідносини виникають, змінюються та припиняються внаслідок набуття, здійснення, зміни та припинення корпоративних прав учасників даних правовідносин. Але набуття, здійснення, зміна та припинення корпоративних прав учасників товариства відбувається шляхом вчинення суб'єктами корпоративних правовідносин певних дій як юридичних фактів в тому числі односторонніх дій.

Залежно від спрямованості односторонніх дій суб'єктів корпоративних правовідносин на набуття, здійснення, зміну або припинення корпоративних прав для настання правового ефекту залучаються різні елементи структури системи корпоративних правовідносин. При цьому односторонні дії не завжди самодостатні окремо спричинити бажаний правовий наслідок. Вони входять як елементи юридичного складу, який складається з пов'язаних між собою різнорідних фактів-елементів у визначеному порядку так, що правовий наслідок настає при завершенні даного юридичного складу.

Так, наприклад, при набутті корпоративних прав третьою особою, шляхом купівлі частки в статутному капіталі товариства, що відчужується учасником товариства, система корпоративних правовідносин включає наступні структурні елементи, які вчиняють дії, які являються елементами юридичного складу щодо настання зазначеного правового наслідку:

- 1) учасник товариства-відчужувач частки письмово повідомляє інших учасників товариства про намір продажу частки (одностороння дія);
- 2) інші учасники товариства, вчиняють односторонні дії щодо відмови скористатися переважним правом;
- 3) третя особа, придбає частку на основі договору купівлі-продажу (двосторонній правочин);
- 4) орган державної реєстрації в особі державного реєстратора, вносить відповідні зміни до відомостей ЄДР, на

підставі поданого акту приймання-передачі частки у статутному капіталі.

Зазначені дії являються елементами юридичного складу, після завершення якого настають два юридичні наслідки – набуття корпоративних прав третьою особою та припинення корпоративних прав учасника товариства-відчужувача частки. При чому визначальними у даного юридичного складу є односторонні дії учасників (суб'єктів) корпоративних правовідносин. Дани дії мають цивільно-правову природу.

Інша ситуація виникає у разі набутті корпоративних прав третьою особою, шляхом внесення нею додаткового вкладу в статутний капітал товариства. Необхідний юридичний склад окрім зазначених вище структурних елементів системи, включає в якості структурного елемента-загальні збори учасників, які вчиняють дії шляхом голосування, приймаючи рішення щодо збільшення розміру статутного капіталу за рахунок внесення додаткових вкладів та рішення про затвердження результатів внесення додаткових вкладів, розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості, збільшеного розміру статутного капіталу товариства. *Голосування* на загальних зборах це односторонні дії кожного із учасників за власною волею без узгодження з волею інших учасників, завдяки чому формується воля самого господарського товариства.

Тобто, структура системи корпоративних правовідносин створюється і функціонує для досягнення нею певної цілі, у даному випадку набуття корпоративних прав третьою особою. Причому у першому і другому випадках при набутті корпоративних прав третьою особою система має різну структуру тому, що характер дій третьої особи має правові відмінності. У першому випадку третя особа набуває корпоративні права шляхом вчинення дій щодо купівлі частки, в другому – щодо внесенням вкладу в статутний капітал товариства. При цьому односторонні дії виступають як визначальні, оскільки без одностороннього волевиявлення особи не є можливими настання юридичних наслідків – виникнення та припинення корпоративних прав.

Дану тезу проілюструємо на прикладі припинення корпоративних прав учасника шляхом його виходу з ТОВ.

Якщо частка учасника у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків основною односторонньою дією як юридичним фактом, що реалізує волевиявлення учасника щодо його виходу з товариства, являється подання заяви про вихід з товариства до органу державної реєстрації.

Якщо частка учасника товариства у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, необхідне вчинення односторонніх дій іншими учасниками товариства шляхом надання *згоди*, що реалізує їх волевиявлення, якщо інше не передбачене статутом товариства. Дані односторонні дії можуть бути вирішальними при реалізації права учасника на вихід з товариства тому, що воно може бути заблоковано не наданням згоди хоча б одним із учасників товариства.

Будь-яка система, у тому числі і система корпоративних правовідносин, може перебувати як в статичному, так і в динамічному режимах.

У статичному режимі права суб'єктів являються незмінними (статичними), а правовідносини між ними є умовними (абстрактними), тобто ця система перебуває в стані закріпленості (корпоративних прав за учасниками корпоративних правовідносин).

У динамічному режимі відбувається рух благ і набуття, здійснення, зміна та припинення прав учасників правовідносин. Дане бачення прослідковується у висновках наукової праці [11, с. 37], де зазначено, що реалізація особами корпоративних прав відображає динаміку розвитку корпоративних правовідносин.

При виникненні односторонніх дій, система корпоративних правовідносин переходить у динамічний режим, що обумовлює зміну характеристик її елементів, зокрема обсягу прав суб'єктів або кількість самих суб'єктів. Так в розглянутому прикладі при купівлі третьою особою лише частини частки в статутному капіталі товариства, що відчужується учасником товариства, обсяг корпоративних прав відчужувача зменшується пропорційно відчуженій частині частки, а третя особа набуває корпоративні права обсягом, пропорційним купленій частині частки. При цьому змінюється склад учасників товариства, шляхом вступу до нього третьої особи. Тобто, односторонні дії переводять систему корпоративних правовідносин в динамічний стан, що дозволяє їх розглядати як рушійну силу набуття, здійснення, зміни та припинення корпоративних прав суб'єктів даних правовідносин.

Висновки. У результаті виконаного дослідження у відповідності до поставленої мети отримано такі результати:

1. З позиції системного підходу корпоративні правовідносини слід розглядати як систему, що утворюється структурними елементами, пов'язаними функціональними зв'язками.
2. Система корпоративних правовідносин являється складною системою і може включати ряд простих систем, тобто локальних систем утворених для досягнення поставлених цілей.
3. Структура системи корпоративних правовідносин не є сталою, а створюється і функціонує для досягнення цілей – набуття, здійснення, зміни або припинення корпоративних прав. При цьому односторонні дії виступають як визначальні, оскільки без одностороннього волевиявлення особи не є можливими виникнення, здійснення, зміна або припинення корпоративних прав.
4. Система корпоративних правовідносин, може перебувати як в статичному, так і в динамічному режимах.
5. Односторонні дії переводять систему корпоративних правовідносин в динамічний режим і являються рушійною силою набуття, здійснення, зміни та припинення корпоративних прав суб'єктів даних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходько А.С. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю на підставі односторонніх дій. *Київський юридичний журнал*, Вип. 4, 2023. С. 74–81.
2. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2016. 680 с.
3. Занфірова Т.А. Правовідносини як форма суспільних відносин. *Правознавство*. 2010. № 533. С. 78–83.
4. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР Інститут мовознавства: за ред. І.К. Білодіда. Т. 9. Київ: Наук. думка, 1978.
5. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем: навч. посіб. Полтава, 2010. 129 с.
6. Кикоть Г.В. Юридичні факти в системі правовідносин: дис. ... к. ю. н. спец. 12.00.01, Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2006. 198 с.
7. Спасибо-Фатеева І.В. Корпоративні правовідносини та корпоративні спори. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків. 2018. С. 64–68.
8. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатеева; за заг. ред. В.В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
9. Луць В.В. Деякі питання цивільно-правової відповідальності в корпоративних правовідносинах. *Корпоративне право України та інших європейських країнах*: [текст]: зб.наук.праць за матер.всеукр.наук.-практ.конф. 26–27 вересня 2014 р. Івано-Франківськ. НДІ приватн.права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака. 2014. С. 17–20.
10. Сороченко А. Корпоративна права та обов'язки: господарсько-правовий аспект: автореф.... дис. к. ю. н. спец. 12.00.04. Київ, КНУ імені Тараса Шевченка, 2015.
11. Колосов Р. Поняття та зміст корпоративних правовідносин: теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 35–38.